

АФИРМАТОРИ НА УСНОТО НАРОДНО ТВОРЕШТВО ОД ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА ИСТОРИЈА

Наташа Диденко

*Институт за национална историја во Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје*

Клучни зборови: Граѓанска војна, Егејска Македонија, современа македонска историја, народни песни, чувари на усното народно творештво.

Апстракт: Целта на трудот е да се претстават животот и делата на оние истражувачи – родени во Егејска Македонија, кои во современата македонска историја дале значаен придонес во зачувувањето на усното народно творештво од егејскиот дел на Македонија. Преку методите на историско, аналитичко и компаративно истражување добиваме сознанија за нивните способности и вештини, со кои се истакнале и се покажале како плодни истражувачи на тоа народно творештво. Со нивните истражувачки потфати, тие не само што го направиле првиот чекор за зачувување на тоа фолклорно богатство, кое дотогаш било надвор од досегот на македонската фолклористика и културна историја, туку и го отргнале од времето на заборавањето.

PROMOTERS OF THE ORAL FOLKLORE FROM AEGEAN MACEDONIA IN MODERN MACEDONIAN HISTORY

Nataša Didenko

*Institute of National History in Skopje
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje*

Key words: Civil War, Aegean Macedonia, Modern Macedonian History, Folk Songs, Guardians of the Oral folk Creation.

Abstract: The aim of this paper is to represent the life and work of those researchers – born in Aegean Macedonia, which have made a significant contribution in modern Macedonian history to the preservation of oral folklore from the Aegean part of Macedonia. Through the methods of historical, analytical and comparative research, we gain knowledge of their abilities and skills, which made and highlighted them as

fruitful researchers of folklore. With their research ventures, on one hand they took the first step to preserve this folklore wealth, which until then was beyond the reach of Macedonian folklore and cultural history. On the other hand, they preserved it from oblivion.

Македонскиот народ од Егејска Македонија за време на: Балканските војни (1912 – 1913 година), Првата светска војна (1914 – 1918), периодот меѓу двете светски војни (1918 – 1941), а особено во периодот на т.н. Метакасова диктатура (1936 – 1941), бил под најстроги денационализаторски и асимилаторски режими, спроведувани од страна на грчките власти. Поради употребата на мајчиниот јазик во секојдневниот живот, во семејството, меѓусебната комуникација, на седенки, свадби или на погребни ритуали, македонскиот народ бил малтретиран и казнуван на најразлични начини. За секој македонски збор искажан јавно, некои лица биле присилувани да пијат ричинус, а други пак биле казнувани парично, осудувани или пак праќани да работат ангарија. Исто така и децата не биле поштедени. Ако кажеле некој македонски збор на училиште, од страна на своите учители добивале шлаканица (Доневски, 1996: 81 – 82), или пак биле удирани со прачка по рацете.

По капитулацијата на Грција, потпишана на 28 април во 1941 година, од страна на генералите Гергиос Чолакоглу,¹ Е. Бакос и П. Деместикас, егејскиот дел на Македонија бил поделен на три окупациски зони, кои им припаднале на: Бугарија, Италија и Германија. Централната и западната област од егејскиот дел на Македонија, каде што мнозинското население било македонско, останало под управа на грчкиот квислиншки генерал Г. Чолакоглу. Неговото внимание особено било насочено кон македонскиот народ, создавајќи вооружена жандермерија и применувајќи терор (Велјановски, 2008: 303).

Власта во Грција по склучувањето на договорот во Варкиза (во близина на Атина), на 12 февруари во 1945 година, била преземена од страна на десните политички сили, при што македонскиот народ секојдневно бил под политички притисоци и малтретирања, со намера да се асимилира или да се протера од родните краевни (Мамуровски, 1995: 35). Имено, Македонците од егејскиот дел на Македонија биле третираны како „Бугари“ и „комитации“ и не само што биле обвинувани за „предавство на татковината“ или како луѓе „опасни за јавниот ред“,

¹ Георгиос Чолакоглу (1896 – 1948) – генерал-полковник на грчката армија, учесник во Балканските војни. По Првата светска војна бил командант на гарнизонот во Атина, началник на Воената академија, инспектор на пешадијата на грчката армија, командант на корпус и на армија, претседател на првата грчка квислиншка влада 1941 – април 1943 (Кирјазовски, 1987: 298).

туку биле и подложувани на политички пресметувања и затворски казни (Види повеќе: Кирјазовски, 1996: 11 – 37).

Македонскиот народ, по поразот на Демократската армија на Грција (натаму: ДАГ), односно по крајот на Граѓанската војна во Грција (16 октомври, 1949 година), продолжил да живее под истите тешки етнички, политички и економски режими, коишто биле воведени во периодот на војната. Многу македонски села биле срамнети со земји, додека пак: Костурскиот, Леринскиот и Воденскиот Регион биле опустошени. Речиси 50 000 Македонци, меѓу кои илјадници деца (28 000 Македонци и Грци), биле принудени да бараат спас во: Источна Европа, Канада, Соединетите Американски Држави, Австралија, но и во Народна Република Македонија (Пенушлиски, 1992: 66). Меѓу нив се вбројуваат и: Паскал Паскалевски, Михалис Раптис и Ѓорѓи Доневски, кои, по ослободувањето и по конституирањето на современата македонска држава, ги направиле првите чекори за зачувување на усното народно творештво од Егејска Македонија. Во таа смисла, во продолжение, ќе направиме анализа на нивните истражувачки потфати, со кои, не само што оставиле длабока трага во македонската фолклористика и културна историја, туку и ја збогатиле плејадата на македонските собирачи, публицисти и изучувачи на македонскиот фолклор.

Паскал Паскалевски бил роден на 14 јануари 1914 година во с. Долени – Костурско. Селото во Граѓанската војна прилично настрадало. 20 луѓе ги загубиле своите животи, повеќето семејства се иселиле во внатрешноста на Македонија, а извесен број во источноевропските земји и во Југославија (Симовски, 1978: 49). Во текот на Граѓанската војна (1945 – 1949), П. Паскалевски бил член на Централниот совет, како и на Главниот оддел за агитација и пропаганда на Народноослободителниот фронт (НОФ). Имено, ваквата политичка и воена организација на Македонците од Егејска Македонија била формирана на 23 април во 1945 година заради потребата за одбрана од теророт и газењето на нејелементарните човекови права, како и желбата за истакнување на своето национално обележје. (Доневски, 1996: 92). Со нејзиното формирање се создале услови за примена на македонскиот литературен јазик, односно на јазикот што се применувал во Вардарска Македонија (Кирјазовски, 2001: 214) Печатот и сите македонски изданија меѓу кој и весникот „Непокорен“ во кој П. Паскалевски бил член на Редакцијата (Младеновски, 2009: 1044), биле печатени на тој јазик. Во весникот, меѓу другото, постоеле рубриците „Наша поезија“ и „Историја на јазикот и литературата“ (Младеновски, 2009: 1044), каде што се јавувал и како автор на поетски и прозни прилози (Буцкова, 1995: 56). Истовремено со свои прилози се јавувал и во весникот „Единство“ – орган на Окружниот

одбор на НОФ во Костурско, кој започнал да излегува на почетокот на 1947 година, како и во двојазичното месечно списание „Нова Македнка“ – орган на Антифашистичкиот фронт на жените, кое излегувало во периодот од 1 март во 1948 до август во 1949 година (Кирјазовски, 1987: 292).

Покрај литературните преокупации, тој за да ја зачува историјата на македонскиот јазик од Егејска Македонија, и покрај тешките услови и разорувања, коишто биле спроведувани во неговото родно село од страна на грчката монархофашистичка војска, активно започнал да се занимава со собирање на македонски народни песни. Ваквиот процес со оглед на условите во кои живеело македонското население уште од самиот почеток не бил едноставен. Како што и самиот има напишано: *„...дуѓето се плашеа и беа многу претпазливи. Секоја жена – стара или млада – кога се решаваше да ми даде да запишам некоја песна, претходно ме замолуваше: „Чендо, жити чендо, не ми го пиши името, зер ако се върн бурандарите, ќе ме убие ако науче“... (Паскалевски, 1959: 13).*

И покрај неповолните услови, до крајот на Граѓанската војна, тој имал запишано 188 песни од селата: Сничени, Зеленич (Костурско, Егејска Македонија), Долно Котори, Сетина, Брезница, Руља, Неволјани, Желево, Граждано, Лагино и Медово (Леринско, Егејска Македонија) (Паскалевски, 1959: 9 – 3) Иако немал преходно искуство со собирање на фоклорен материјал, тој внимателно го бележел кажувањето и пеењето на стиховите на народните песни. Меѓутоа, кога за нешто се сомневал, како што самиот вели, *„... кога некој стих ми се гледаше дека не е гладок, дека некаде слоговите се претерано повеќе или помалку, тогаш ја молев исполнителката да повтори. И кога и при повторувањето не се добиваше никакво поправање, тогаш јас барав и да ми се испее дадената песна“... (Паскалевски, 1959: 13).*

По поразот на ДАГ, односно по крајот на Граѓанската војна, П. Паскалевски емигрирал во Полска, каде што продолжил со своите литературни преокупации. Во 1949 година ја објавил стихозбирката „Пролет над Егеј“. Подоцна се јавува како автор и на други стихови, меѓу кои се споменуваат: „Марш на НОМС“, „Разделба“, „Нејкум по глувите порти“, „Враговски ветрови“, „Копнеж за братството“ и др. (Буцкова, 1995: 56).

Со создавањето на современата македонска држава започнува процесот за развоток и изградба на државата во сите сфери, пред сè во образованието, при што меѓу другите образовни институции биле

формирани Фолклорниот институт² и Институтот за македонски јазик.³ Тогаш П. Паскалевски сите оние песни што ги имал собрано за време на Граѓанската војна, за да поттикне творечки потфати во сестраното проучување и зачувување на македонскиот јазик, дијалектологијата и лексикологијата, предложил да бидат објавени од страна на Институтот за македонски јазик.

Збирката „Народни песни од Егејска Македонија“ од П. Паскалевски, во издание на Институтот за македонски јазик е објавена во 1959 година. Во неа, авторот, битовите песни (19), љубовните (32), ајдучките и комитските (23) и песните од антифашистичкиот отпор (36), ги класифицирал според содржинскиот карактер, додека пак обредните (23 велигденски, гурѓовденски, лазарски и свадбарски), трудово-професионалните (19 за полските работи, за сточарството, за занаетчиите, за ангаријата, гурбетчиски), историските (17 за турското ропство, за војни, за грчките андарт) и револуционерните песни (19 за личности и војводи) ги класифицирал според времето кога се пееле (Паскалевски, 1959: 17 – 124). На крајот на збирката составил и речник на помалку познати зборови, како и дал податоци за секоја песна од кого е запишана (Паскалевски, 1959: 134 – 140).

Со публикувањето на збирката Паскал Паскалевски направил вистински подвиг за зачувување на народните песни од Костурскиот и од Леринскиот Округ на Егејска Македонија како дел од македонското духовно наследство. Во 1965 година се преселил во Софија, Бугарија, каде што останал до крајот на неговиот живот (13 мај, 2004 година).

Меѓу чуварите на усното народно творештво од Егејска Македонија се вбројува и **Михалис Раптис** (Михо Терзицки), кој бил

² Со одлука на Владата, Фолклорниот институт бил основан на 6 април 1950 година со задача да ја организира работата на собирање, систематизирање и конзервирање на фолклорното богатство на македонскиот народ; научно да го анализира, проучува и обработува собраниот материјал од подрачјето на националниот фолклор; да дава совети и стручни мислења во врска со применувањето на народната уметност во домашните ракотворби, музиката, индустријата, градежништвото и др.; да соработува со организации, друштва и установи што работат на пропагирање на народната уметност; да се грижи за запазување и понатамошно развивање на народното уметничко творештво и да подготвува научни и научно-популарни публикации од областа на својата работа (Уредба за за оснивање на Фолклорен институт, *Службен весник на Народна Република Македонија*, бр. 11/50, Скопје, 15 мај 1950, 71).

³ Институтот за македонски јазик, со одлука на Владата бил основан на 1 март 1953 година, со задача сестрано да го проучува македонскиот јазик, да ги поттикнува творечките потфати во таа област и да се грижи за усовршување на научните и на стручните работници во него. Во прво време работел како дел од Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје. За кратко време прераснал во самостојна институција со свои органи и со самостојно финансирање (2003). 50 години Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“: Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 5).

роден во историското село Слимница, Костурско. Селото претставувало чиста македонска населба и им припаѓало на петте таканаречени Јановенски Села.⁴ По распаѓањето на селото во 1948 година, неговите жители, преку Албанија, биле однесени во источноевропските земји (Симовски, 1978: 87). Меѓу нив бил и Михалис Раптис, кој, по принудното напуштање на родниот крај, се доселил во Букурешт, Романија, каде што продолжил да го гради својот живот (Раптис, 1977: 5). По Граѓанската војна селото е преименувано во Трилофон (Симовски, 1978: 87).

Копнежот за напуштениот дом и на татковината го поттикнале да собира материјали од народното творештво на својот роден крај. Собирањето на фолклорното творештво, како што напишано во воведот на својата книга, го чувствувал како *„патриотска должност.“* (Раптис, 1977: 27). Во продолжение истакнал: *„Секогаш кога доаѓам во Романија и во Унгарија, каде што во најголем број живеат моите сонародници, за да собирам по можност што повеќе фолклорни материјали, дознавам за жал, за смртта на понекој познат мој сонародник. Неговата смрт длабоко ме огорчува, не затоа што мојот сонародник не доживеал сто години, туку затоа што неговото место останува празно, незаменливо за народната песна од овој мал крај на мојата татковина. За жал, треба да признаеме дека народното творештво од оваа мала област е во процес на изумирање... Можеби чувството да спасам нешто што заедно со мртвиот, мој сонародник ќе го покрие засекогаш гостопримната земја, една непозната песна, ме натера да побрзам, да регистрирам што е можно повеќе...“* (Раптис, 1977: 27).

Една деценија (1961 – 1971 година) тој ги регистрирал сите оние народни песни што останале во сеќавањата на неговите: родители, роднини и сонародници што живееле во Романија и во Унгарија (Раптис, 1977: 5 – 6). За жал, не успеал да ги регистрира и песните што останале во сеќавањата на јановенците што биле доселени на територијата на Социјалистичка Република Македонија, со што би се добила поточна претстава за културно-националниот профил на ова население (Раптис, 1977: 5 – 6).

Во 1977 година, неговите песни се публикувани од страна на Институтот за фолклор во Скопје, во книгата „Фолклорот на Јановенските села во Костурско“. Книгата содржи 73 песни, класифицирани во

⁴ Во Јановенските Села или во селата на Грамос влегувале пет села: Слимница, Пиљкати, Јановене, Калевишта и Омотско. Меѓутоа, крајот на Граѓанската војна го има означено крајот на овие села, кои денеска се избришани од картата на Балканот (Видете повеќе во: Раптис, 1977: 11–29).

седум групи: ајдутски песни (6), љубовни (28), свадбени (16), лазарски (7), печалбарски (6), тажачки (2), приспивни и детски песни (8) (Раппис, 1977: 37 – 60, 69 – 98). Меѓутоа, како и што нагласува самиот автор, покрај македонските (56), во рамките на книгата ги опфатил и оние песни што се пееле на грчки јазик (10), на албански (5) и по една песна паралелно на македонски и грчки и на албански и грчки јазик, со констатација дека до почетокот на Граѓанската војна во Грција кај жителите на Јановенските Села не постоела многу јасна дефинирана национална свест (Раппис, 1977: 7, 28). Особено значење во книгата имаат објавените фотографии од информаторите, кои остануваат како трајни сведоштва за: животот, обичаите и традициите на Македонците од Егејска Македонија. На крајот на книгата се претставени благослови (што се употребувале за време на имендени, при раѓање, кршевка, на свршувачки и свадби и при смртни случаи), клетви, брзоговорки и топоними (Раппис, 1977: 99 – 107).

Преку внимателното запишување на народните песни од петте костурски села во пазувите на Грамос и на Алевица, Михалис Раппис го направил првиот чекор за зачувување на нивната духовна народна култура, која дотогаш била недостапна за македонската фолклористика.

Во иницијативата за зачувување на фолклорното творештво од Егејска Македонија се приклучил и **Ѓорѓи Донеvски**. Тој бил роден на 2 февруари во 1934 година, во селото Бапчор. Селото во 1955 година е преименувано во Пименикон (Симовски, 1998: 8). Во 1948 година тоа било наполно уништено и напуштено од страна на 170 фамилии со околу 650 лица.⁵ Меѓу нив бил и Ѓ. Донеvски, кој, по објавувањето на соопштението од страна на привремената партиска Демократска влада на Грција за евакуација на децата до 14-годишна возраст (Донеvски, 1996: 98), по неколкумесечниот престој во прилепското село Браило и во манастирот Слечче, во Матка, бил прифатен и згрижен во Црквиеница, Народна Република Хрватска.⁶

⁵ Околу 100 бапчорски семејства со над 350 членови заминале во тогашната Народна Република Македонија (натаму: НРМ), а другиот дел од бапчорските семејства, заедно со активните борци, поради поразот на ДАГ во 1949 година заминале преку Албанија во Полска (21 семејство со околу 60 членови), во Сојузот на Советските Социјалистички Републики (17 семејства со 55 лица), во Романија (14 семејства со околу 40 членови), во Унгарија (три семејства со седум членови), а еден сосема мал дел од бапчорските семејства останал во околните села од егејскиот дел на Македонија (32 фамилии со околу 1 000 лица). По неколку години, многу од тие семејства се вратиле да живеат во НРМ, но имало и такви што трајно заминале кај своите најблиски во прекуокеанските земји: Австралија, Канада и Америка (Донеvски, 1996: 119–123).

⁶ Документација на семејството Донеvски, Биографски податоци на Ѓорѓи Донеvски.

По барањето на Централниот одбор на југословенскиот Црвен крст за изучување на занаети, тој бил испратен во Самобор, во непосредна близина на Загреб, да го изучува занаетот за автомеханичари. Во учебната 1950/1951 година ја завршил Автомеханичарската школа и се здобил со звање квалификуван работник од металската струка – автомеханичар.⁷ Потоа, бидејќи неговите родители (Доста и Митре Донеvски) биле евакуирани во Полска, двете сестри (Славка и Лета) во Романија, а двајцата браќа (Танас и Коста) во Русија⁸, тој заминал во Скопје кај блиски роднини, каде што започнал да го гради својот живот. На почетокот, тој, како и сите оние Македонци, кои, по напуштањето на родните огништа во текот на Граѓанската војна, биле прифатени на територијата на НРМ, во согласност со конвенциите на Организацијата на обединетите нации (ООН) имале статус на бегалци (Мирчевска, 2015: 369). Меѓутоа, со текот на времето тие се стекнале со македонско државјанство и останале да живеат во Република Македонија затоа што никогаш не им било дозволено да се вратат во Грција (Атанасов, Наумовска, 2020: 8).

Во првите години по доселувањето во Скопје, како резултат на вниманието што надлежните државни органи и институции го посветувале на образованието на бегалските деца, Ѓ. Донеvски се запишал во Средното медицинско училиште за санитарни техничари. По положувањето на дипломскиот испит во јуни 1955 година,⁹ се активирал во територијалната младинска организација во тогашната Општина Саат кула (денес Гази Баба). Кон крајот на 1958 година заминал на отслужување на воениот рок во Љубљана, а потоа и во Белград, каде што работел во Воената амбуланта. По неговото враќање во Скопје бил назначен за санитарен инспектор при НО на Општината Саат Кула во Скопје. Потоа, повеќе од една година бил секретар на Општинскиот комитет на Сојузот на младината на „Саат Кула“, а подоцна и платен политички секретар на Околинскиот комитет на Сојузот на младината на Скопје. Учествувал на повеќе локални доброволни и сојузни работни акции како бригадир, а подоцна и како командант на работната бригада, која била прогласена за најдобра на целата траса на Автопатот „Братство-Единство“ (Диденко, 2022: 251 – 252).

⁷ Документација на семејството Донеvски, Svjedodžba o završnom ispitu, 1 rujna 1951, Samobor.

⁸ Видеофонд. Работата на Ѓорѓи Донеvски во функција на зачувување на Македонското културно наследство [IRAM/buzAR Archive], Skopje, 2003.

⁹ Документација на семејството Донеvски, Диплома за положен завршен испит во Средното медицинско училиште за санитарни техничари во Скопје, Народна Република Македонија, 27 јуни, 1955 година.

Ѓорѓи Донеvски имал и бројни задолженија во органите на општествено-политичкото управување. Бил избран за секретар на основната партиска организација и во раководството на месната организација на Социјалистичкиот сојуз на работниот народ на Македонија (натаму: ССРНМ), за секретар на Општинскиот одбор на ССРНМ „Саат Кула“; за одборник на општинското собрание „Саат Кула“ од изборната единица Автокоманда и бил меѓу првите активисти што се зафатиле со прашањето околу брзото прилагодување на организацијата на Социјалистичкиот сојуз во новите услови настанати по земјотресот, при што се формирале сè повеќе подружници на месните организации на ССРНМ, и се засилила нивната активност во шаторските населби (Диденко, 2022: 252).

И покрај бројните активности и задолженија во општествено-политичкиот живот, Ѓорѓи Донеvски во 70-тите години активно се вклучил во широко организираната активност од страна на Фолклорниот институт во Скопје и со поддршка на тогашниот директор,¹⁰ – академик Блаже Ристовски,¹¹ започнал да го открива, го регистрира и го

¹⁰ Видеофонд. Работата на Ѓорѓи Донеvски во функција на зачувување на Македонското културно наследство [IRAM/buzAR Archive], Скопје, 2003.

¹¹ Блаже Ристовски (1931, с. Гарниково, Кавадаречко – 2018, Скопје) – славист, филолог, културолог, историограф, фолклорист и литературен историчар, член на Македонската академија на науките и уметностите. Гимназиско образование завршил во Кавадарци и во Прилеп (1950), а Филозофски факултет (Група за литературите на народите на Социјалистичка Федеративна Република Југославија и македонски јазик) во Скопје (1955). Со научноистражувачка работа почнал да се занимава уште по запишувањето на студиите, а првиот истражувачки труд го објавил во тогашниот орган на Катедрата за јужнословенски јазици „Македонски јазик“ (II, 5, 1951, 117–120). За време на студирањето работел како главен уредник на списанието „Народно здравје“ и бил именуван за шеф на Отсекот за печат во Институтот за здравствено просветување во Скопје (1953 – 1955). Во учебната 1956/1957 година работел како професор во Кавадарци, а потоа се вратил во Скопје како јазичен редактор на Радио Скопје во периодот 1957 – 1961 година. Од 1961 до 1966 година работел како лектор за македонски јазик и предавач за македонска литература на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Љубљана и истовремено од 1965 до 1966 година ги велел предавањата на Педагошката академија во Марибор. По одбраната на неговата докторска дисертација во 1965 година, со наслов „Крсте П. Мисирков – животот и делото“, бил именуван за директор на Институтот за фолклор во Скопје. Во 1977 година, како научен советник, преминал со работа во Институтот за национална историја, каде што до 1991 година бил раководител на Балканолошкото одделение. Во периодот 1991 – 1992 година бил избран за прв потпретседател на првата Влада на самостојна Република Македонија. Од 1993 до пензионирањето во 1995 година работел како научен советник во Институтот за старословенска култура. Како истражувач на македонската литература, јазична и национална историја и на фолклорот во Македонија, има објавено повеќе книги за развитокот на македонската културно-национална мисла и над 800 статии и други прилози во разни зборници во земјата и во странство (Младеноvски 2009: 1276).

документира усното народно творештво од својот роден крај – историското село Бапчор.

Во неговата потрага по доселените семејства од Егејска Македонија, благодарение на неговата крајно одговорна работа, како што истакнува неговиот долгогодишен пријател и соработник Мишо Китаноски: „...тој ја стекна довербата на своите македонски состраданияци од родните егејски огништа, така што тие со задоволство учествуваа во остварувањето на племенитата работа. Не само што директно му помагаа, пеејќи му песни, туку и му покажуваа и го насочуваа кој уште луѓе може да се вклучат во оваа работа и да испеат песни... Со еден збор, неговата ваква активност се рачу меѓу Македонците од Егеј и, тие секогаш и во секое време му ја имаа широко отворено вратата од своите домови, свесни дека со тоа учествуваат во светото и племенито дело, богатото македонско фолклорно наследство да се запише и уште, трајно да се зачува од заборава на времето ...“¹²

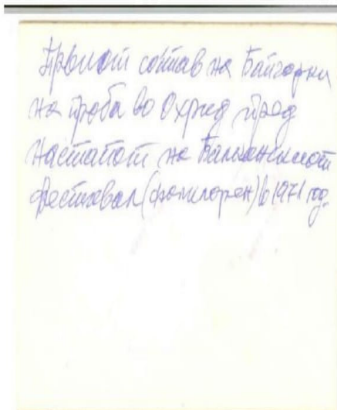
Неговите напори за зачувување на фолклорното творештво од година во година биле сè повеќе забележливи. Така по откривањето и документирањето на бројни народни песни од неговиот роден крај – историското село Бапчор, кои, како што самиот вели дека дотогаш „... нити фолклористите на Македонија не ги познаваа, односно тој мелос им беше отсатен...“¹³ ја формирал женската вокална група „Бапчорки“. На почетокот во групата биле вклучени пет членки: Доста Делјанова-Доневска, Лета Манева-Барџиева, Вита Цигулева-Филипова, Ристана Ендриова и Мара Концолова. Но, набргу три членки од првиот состав од оправдани причини се откажале, така што во групата останале само сопругата на Ѓ. Доневски – Д. Делјанова-Доневска и нејзината братучеда Л. Манева-Барџиева. По кусо време им се придружиле и Лефтерија Шанковска од с. Саракиново (Воденско) и Васка Кланцева од с. Дреновци (Костурско) (Диденко, 2022а: 199).

Првиот настап на женската вокална група, како што вели Доста Делјанова-Доневска, бил забележан во 1971 година на „Охридскиот

¹² КМ – Китаноски Мишо, роден 1941 година во Вечани, село во областа Дримкол, во околината на градот Струга) – новинар, публицист, поет и автор на телевизиски сценарија; снимила Н. Диденко 2022, Вечани.

¹³ Видеофонд. Работата на Ѓорѓи Доневски во функција на зачувување на Македонското културно наследство [IRAM/buzAR Archive], Skorje, 2003.

фестивал на аматерски ансамбли на народни песни и игри“¹⁴ (денес „Балкански фестивал на народни песни и игри“)¹⁵ (Видете ја сл.1).

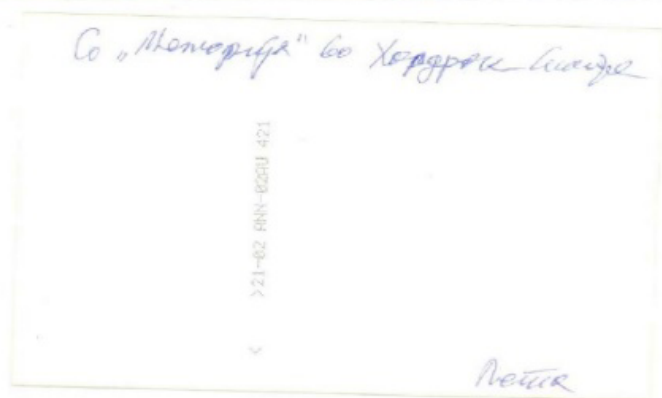
Фотографија бр. 1:

Првиот состав на женската вокална група „Бапчорки“ пред настапот на „Охридскиот фестивал на аматерски ансамбли на народни песни и игри“ На фотографијата од лево кон десно се наоѓаат: Мара Кошчлова, Доста Делјанова-Доневска, Лета Манева-Барџиева, Вита Цигулева-Филипова и Ристана Ендривова
(Досега необјавена фотодокументација на семејството Доневски)

За краток период женската вокална група „Бапчорки“, со својот вокален опус, се здобила со голема популарност во Македонија и пошироко. Последниот настап на оваа група е забележан во скопската дискотека „Хард рок“ во 1993 година кога настапиле заедно со македонската поп-рок музичка група „Меморија“ (Видете ја сл. 2). Од членките на полниот состав (квартет) на женската вокална група „Бапчорки“, денес е жива само Д. Делјанова-Доневска (Диденко, 2022а: 203, 207).

¹⁴ Фестивалот бил воспоставен во 1962 година. За да се прецизира и концепски да се оформи содржинската програма, во периодот од 1964 до 1967 година бил прекинат. По формирањето на фестивалската номенклатура, според која, учесници на фестивалот можеле да бидат оние вокални, инструментални и вокално-инструментални солисти, групи и ансамбли, кои го презентирале автентичното народно творештво и традиционална култура, тој е преименуван во „Балкански фестивал на народни песни и игри“ (Саздов; Момировски (ред) и др., 1982: без пагинација)

¹⁵ ДДД – Доневска-Делјанова Доста – родена во 1937 година во селото Бапчор, Костурско, сопруга на Ѓорѓи Доневски и член на женската вокална група „Бапчорки“, снимила Н. Диденко 2022, Скопје.

Фотографија бр. 2:

Настап на женската вокална група „Бапчорки“ во 1993 година во скопската дискотека „Хард рок“ заедно со групата „Меморија“.

На фотографијата од лево кон десно се наоѓаат: Доста Делјанова-Доневска, Лета Манева-Бардиева и Лефтерија Шанковска (Диденко, 2022а: 207).

Големиот интерес кај широката македонска јавност спрема вокалното творештво од егејскиот дел на Македонија го поттикнал за започне да размислува и за формирање на нови вокални групи за и понатаму да се сочува, да се презентира и да се афирмира македонското фолклорно творештво од оние области на Егејска Македонија во кои живеат голем број Македонци и кои го зборуваат македонскиот јазик во меѓусебната комуникација. Затоа, во наредните години покренал

иницијатива за формирање на уште неколку женски вокални групи, кои исто така се здобиле со популарност. Меѓу нив биле: женската вокална група „Воденки“ (Видете ја сл. бр. 3), формирана во 1972 година, во состав на четирите жени од групата Бапчорки: Доста Делјанова-Доневска, Лета Манева-Барциева, Лефтерија Шанковска, Васка Кланцева, кон кои се приклучиле: Тина Ташева и Марија Гацева од селото Тресино, Воденско (Диденко, 2022б: 67 – 68).

Фотографија бр. 3:

Женската вокална група „Воденки“ во придружба на КУД „Гоце Делчев“ – Скопје.

На фотографијата од лево кон десно се наоѓаат: Марија Гацева, Доста Делјанова-Доневска, Лефтерија Шанковска, Лета Манева-Барциева, Васка Кланцева и Тина Ташева

(Досега необјавена фотодокументација на семејството Доневски).

По три години, т.е. во 1978 година ја формирал женската вокална група „Мегленки“ (Видете ја сл. бр. 4), во состав на: Ева Трифуновска од селото Пожарско – Мегленско и Тина Ташева, Марија Гацева и Слободанка Јанчевска од селото Тресино, Воденско (Диденко, 2022б: 68 – 69).

Фотографија бр. 4:

Предна корица од грамофонската плоча на женската вокална група „Мегленки“, снимена во придружба со оркестарот на истакнатиот македонски кларинетист Мирослав Бушиноски во 1976 година со Радиотелевизија Белград.

На фотографијата од лево кон десно се наоѓаат: Тина Ташева, Слободанка Јанчевска, Марија Гацева и Ева Трифуновска (Диденко 2022б: 69).

Како последна била основана женската вокална група „Сирма“ во 1978 година (Видете ја сл. бр. 5). Првиот состав на групата го сочинувале следните млади, талентирани и образовани девојки: Марина Пухариќ, Лидија Шопова (први глас), Вера Душковска, Сузана Гоцева и Снежана Доневска (втори глас), Весна Петрова, Весна Георгиева, Сузана Пухариќ и Бијана Цартова (трет глас) (Диденко, 2022б: 71). Денес, оваа група сè уште е активна и го привлекува интересот на широкиот аудиториум.

Горѓи Доневски, како поединец, незапирливо ја ширел својата животна енергија, оставајќи длабоко вкоренети траги зад себе. За тоа говори и неговата збирка „Сокол ми лета високо“, која е резултат на неговото повеќегодишно трагање по бесценетите камчиња од фолклорното творештво на Македонците од Егејска Македонија. Публикувана е во 1978 година во издание на Културно-уметничкото друштво „Гоце Делчев“ – Скопје,¹⁶ чиј основач и претседател бил токму тој.

¹⁶ Културно-уметничкото друштво „Гоце Делчев“ – Скопје, во согласност со Законот за здруженијата на граѓаните, официјално е основано на 24 август во 1971 година, со седиште во Домот на културата „Димитар Влахов“ во населбата Автокоманда (Архивска

Фотографија бр. 5:

Првиот состав на женската вокална група „Сирма“.

На фотографијата во горниот ред од лево кон десно се наоѓаат: Сузана Гоцева, Весна Петрова, Билјана Џартова, Сузана Пухариќ и Снежана Донева.

Во долниот ред од лево кон десно се наоѓаат: Весна Георгиева, Марина Пухариќ, Лидија Шопова и Вера Душковска
(Диденко, 2022б: 72).

Збирката содржи 125 народни песни, кои, според поетско-содржинската мотивика, се насочени во две жанровски определувања: револуционерни (36) и лирски песни (89). Меѓу нив се вбројуваат: „Твојте очи, Лено, мори“, „Бело лице љубам јас“, „Тивко Мирка си заспала“, „Огреала месечина“, „Чупче од онака“ и низа други песни што денес се пеат од многу групи и изведувачи. Од исклучително значење во оваа збирка е тоа што покрај текстовите на народните песни, тие и се мелографирани од страна на истакнатиот македонски етномузиколог

документација на Културно-уметничкото друштво „Гоце Делчев“ – Скопје, Општи акти за 1971: Записник од I седница на Управниот одбор на културно-уметничкото друштво „Гоце Делчев“ – Скопје, одржана на 24 август 1971 година, без пагинација). При Управата за внатрешни работи на Град Скопје било регистрирано со Решение под УП. Бр. 6994/71 на 14 септември истата година (Архивска документација на Културно-уметничкото друштво „Гоце Делчев“, Културно-уметничкото друштво „Гоце Делчев“ – 1981 година: Записник на службата на општествено книговодство во СР Македонија – филијала 40100 – Скопје, составен во Културно-уметничкото друштво „Гоце Делчев“ – Скопје за извршената контрола на финансиско материјално работење за периодот од 1.I до 10.XII 1982 година, Скопје, 1982, 2.

Живко Фирфов¹⁷ и калиграфирани од првиот македонски етнокореолог Ганчо Пајтонциев.¹⁸ На тој начин, како поединец, создал траен запис за народните песни, овозможувајќи им широка примена во: македонската фолклористика, културно-уметничкиот аматеризам, музичкото образование и културно-забавниот живот. Имено, со нотното запишување на песните, овозможил секој љубител на македонската народна песна, без разлика дали е пасиониран познавач на фолклорот, или, пак аматер, да биде во можност вокално или инструментално да ги интерпретира.

Вредноста на Ѓорѓи Донеvски ја гледаме во тоа што за разлика од своите претходници, вмрежувал повеќе проекти, во кои народните песни од историското село Бапчор и од другите села од Егејска Македонија не само што успешно се распространиле, туку и се отргнале од времето на заборавот (Диденко, 2022б: 50). Неговиот живот згаснува на 5 декември 2011 година во Скопје.

Заклучок

Во согласност со нашите сознанија, можеме да констатираме дека Паскал Паскалевски, Михалис Раптис и Ѓорѓи Донеvски по ослободувањето и по конституирањето на македонската држава се покажале и истакнале како плодни истражувачи на усното народно творештво од Егејска Македонија. Во потрагата по регистрирањето на што поголем и поавтентичен материјал се воделе од ист принцип. Преку теренските истражувања воспоставувале контакти со сонародниците, бегалците или преселниците од селата во Егејска Македонија. И покрај тоа што нивните средби за време на Граѓанската војна и потоа, најчесто биле исцрпувачки, тие успеале да соберат значајни материјали, кои дотогаш биле недостапни за македонската фолклористика. За разлика од: Паскал Паскалевски и Михалис Раптис, Ѓорѓи Донеvски преку елаборирањето и вмрежувањето на повеќе проекти во кои биле презентирани и афирмирани оние народни песни што ги имал откриено, регистрирано и документирано тој за време на неговиот макотрпен истражувачки процес, придонеле да се истакне како носител на прогресот во кој биле втемелени визиите и идеалите за зачувување на усното народно творештво од Егејска Македонија.

¹⁷ Живко Фирфов (1906, Велес – 1984, Скопје) – истакнат македонски етномузиколог, педагог, диригент и организатор на музичкиот живот во современата македонска држава (Видете повеќе во: Диденко, 2020: 153–167).

¹⁸ Ганчо Пајтонциев – како соработник на Институтот за фолклор – Скопје снимил преку 7 300 народни творби во периодот од 1957 до 1967 година. Значајни делови од нив се објавени со коавторство со Ж. Фирфов во трите книги „Македонски народни ора“, но и во самостојните книги (Ортаков, 2009: 1109).

На самиот крај ќе истакнеме една мисла од Јосиф Чешмеџиев за значењето на македонската народна песна, која што до денес претставува една од најцитираните мисли, од страна на македонските собирачи на македонски народни песни, фолклористи, етномузиколози, мелографи, композитори и други. Таа гласи: „*Ние, Македонците немаме пирамиди и сфинги, нашата таковина не е украсена со палати на материјалните паметници, но имаме нешто кое ниту вековите, ниту природните стихии, ниту демонската рака на насилниците неможат да го разурнат. Таа неискривлива сила е излеана во единствениот паметник – народната песна и игра, најбогатото и најценетото наследство што ни останало од минатиот живот и културата на Македонецот, сочувано и до денес*“ (Чешмеджиев 1926: Предговор).

Литература/references

- Атанасов, Петар, Наумовска, Бојана. (2020). Интегрирање на бегалците од Егејскиот дел на Македонија во „новата“ татковина. Гласник 64/2, 7–25. [Atanasov, Petar, Naumovska, Bojana. (2020). Integriranje na begalcite od Egejskiot del na Makedonija vo “novata” tatkovina [Integration of Refugees from the Aegean Part of Macedonia in the “New” Homeland]. Glasnik 64/2, 7–25. (In Macedonian)].
- Буцкова, Фани. (1995). Песни на прогонетите. Скопје: Матица македонска, Здружение на децата бегалци од Егејскиот дел на Македонија. [Buckova, Fani. (1995) Pesni na progonetite [Songs of the Exiles]. Skopje: Matica makedonska, Zdruzenie na decata begalci od Egejskiot del na Makedonija. (In Macedonian)].
- Велјановски, Новица. (2008). Егејскиот дел на Македонија во Втората светска војна. Историја на Македонскиот народ. Скопје: Институт за национална историја, 303–309. [Veljanovski, Novica. (2008). Egejskiot del na Makedonija vo Vtorata svetska vojna. Istorija na makedonskiot narod [The Aegean part of Macedonia in the Second World War. History of the Macedonian people]. Skopje: Institut za nacionalna istorija, 303–309. (In Macedonian)].
- Диденко, Наташа. (2020). Улогата на македонскиот композитор и етномузиколог Живко Фирфов во современата македонска музичка култура. Philological studies 18/2, 153–167. [Didenko, Nataša. (2020). Ulogata na makedonskiot kompozitor i etnomuzikolog Živko Firfov vo sovremenata makedonska muzička kultura [The Role of Macedonian Composer and Ethnomusicologist Živko Firfov in Contemporary Macedonian Music Culture]. Philological studies 18/2, 153–167. (In Macedonian)].
- Диденко, Наташа. (2022). Придонесот на Ѓорѓи Донеvски во откривањето и развојот на фолклорното творештво од Егејскиот дел на Македонија (1970 – 1984). Историја LVII/2, 247–267. [Didenko, Nataša. (2022). Pridonesot na Ğorĝi Donevski vo otkrivanjeto i razvoјot na folklornoto tvoreštvo od Egejskiot del na Makedonija (1970 – 1984) [The Contribution

- of Ğorđi Donevski to the Discovery and Development of Folklore from the Aegean part of Macedonia (1970 – 1984)]. *Istorija* LVII/2, 247–267. (In Macedonian)].
- Диденко, Наташа. (2022a). Необјавена фотодокументација за женската вокална група „Бапчорки“ (афирматор на духовното наследство на историското село Бапчор во Егејскиот дел на Македонија). *Гласник* 66/1-2, 197–208. [Didenko, Nataša. (2022a). Neobjavena fotodokumentacija za ženskata vokalna grupa Baпčorki (afirmator na duhovnoto nasledstvo na istoriskoto selo Baпčor vo Egejskiot del na Makedonija [Unpublished Photo-Documentation on the Female Vocal Band “Baпčorki” (Affirmers of Spiritual Legacy of the Historical Village Baпčor in the Aegean Part of Macedonia)]. *Glasnik* 66/1-2, 197–208. (In Macedonian)].
- Диденко, Наташа. (2022b). Ѓорѓи Донеvски – доајен во зачувувањето на фолклорното творештво од Егејска Македонија. Скопје: Н. Диденко. [Didenko, Nataša. (2022b). Ğorđi Donevski – doajen vo zaпuvuvanje to na folklornoto tvoreštvo od Egejska Makedonija [Ğorđi Donevski – Doyen in the Preservation of Folklore from Aegean Macedonia]. Скопје: N. Didenko. (In Macedonian)].
- Донеvски, Ѓорѓи. (1978). Сокол ми лета високо. Скопје: КУД „Гоце Делчев“ – Скопје. [Donevski, Ğorđi. (1978). Sokol mi leta visoko [My Falcon Flies High]. Скопје: KUD “Goce Delčev”. (In Macedonian)].
- Донеvски, Ѓорѓи. (1996). Бапчор. Скопје: Здружение на децата бегалци од Егејскиот дел на Македонија. [Donevski, Ğorđi. (1996). Baпčor [Baпčor]. Скопје: Zдруženie na decata begalci od Egejskiot del na Makedonija. (In Macedonian)].
- Кирјазовски, Ристо. (1987). Македонски национални институции во Егејскиот дел на Македонија (1941 – 1961). Скопје: Институт за национална историја. [Kirjazovski, Risto. (1987) Makedonski nacionalni institucii vo Egejskiot del na Makedonija (1941 – 1961). [Macedonian National Institutions in the Aegean part of Macedonia (1941 – 1961)]. Скопје: Institut za nacionalna istorija. (In Macedonian)].
- Кирјазовски, Ристо. (1996). Правната дискриминација на големо-грчката политика во Егејскиот дел на Македонија по втората светска војна. Скопје: ППС „МИС“. [Kirjazovski, Risto. (1996). Pravната diskriminacija na golemo-grčkata politika vo Egejskiot del na Makedonija po Vtorata svetska vojna [The Legal Discrimination of the Big-Greek Policy in the Aegean part of Macedonia after the Second World War]. Скопје: PPS “MIS”. (In Macedonian)].
- Кирјазовски, Ристо. (2001). Егејскиот дел на Македонија по Граѓанската војна во Грција. Скопје: Институт за национална историја. [Kirjazovski, Risto. (2001). Egejskiot del na Makedonija po Građanskata vojna vo Grecija [The Aegean part of Macedonia after the Civil War in Greece]. Скопје: Institut za nacionalna istorija. (In Macedonian)].
- Киселиновски, Стојан. (1992). Етничките промени во Егејскиот дел на Македонија: 1913 – 1995. Народната култура на Егејска Македонија. Скопје: Мисла, 33–68. [Kiselinovski, Stojan. (1992). Etničkrite promeni vo

- Egejskiot del na Makedonija: 1913 – 1995. Narodnata kultura na Egejska Makedonija [Ethnic Changes in the Aegean part of Macedonia: 1913 – 1995. Folk Culture of Aegean Macedonia]. Skopje: Mislra, 33–68. (In Macedonian)].
- Мамуровски, Ташко. (1995). Македонците од Егејска Македонија (1945 – 1946). Скопје: Институт за национална историја. [Mamurovski, Taško. (1995). Makedoncite od Egejska Makedonija (1945 – 1946) [Macedonians from Aegean Macedonia (1945 – 1946)]. Skopje: Institut za nacionalna istorija. (In Macedonian)].
- Мирчевска, Катерина. (2015). Македонските бегалци од Граѓанската војна во Грција во НР Македонија. Во: Балканот: луѓе, војни и мир по повод 100-годишнината од балканските војни (65-години ИНИ). Скопје: Институт за национална историја, 369–381. [Mirčevska, Katerina. (2015). Makedonskite begalci od Graѓanskata vojna vo Grcija vo NR Makedonija. Vo: Balkanot: luѓe, vojni i mir po povod 100-godišninata od balkanskite vojni (65-godini INI) [Macedonian Refugees from the Civil War in Greece in NR Macedonia. In: The Balkans: People, Wars and Piece on the Occasion of the 100th anniversary of the Balkans War (65 years of INI)]. Skopje: Institut za nacionalna istorija, 369–381. (In Macedonian)].
- Младеновски, Симо. (2009). Непокорен. *Македонска енциклопедија*, кн. 2. Блаже Ристовски (Гл. Ред.). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1044. [Mladenovski, Simo. (2009). Nepokoren [Disobedient]. *Makedonska enciklopedija*, No. 2. Blaže Ristovski (Ed.) Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite, 1044. (In Macedonian)].
- Младеновски, Симо. (2009). Ристовски Блаже Петров. *Македонска енциклопедија*, кн. 2. Блаже Ристовски (Гл. Ред.). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1276–1277. [Mladenovski, Simo. (2009). Ristovski Blaže Petrov [Ristovski Blaže Petrov]. *Makedonska enciklopedija*, No. 2. Blaže Ristovski (Ed.) Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite, 1276–1277. (In Macedonian)].
- Ортаков, Драгослав. Пајтонџиев Ганчо. *Македонска енциклопедија*, кн. 2. Блаже Ристовски (Гл. Ред.). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1109. [Ortakov, Dragoslav. Pajtondžiev Gančo [Pajtondžiev Gančo]. *Makedonska enciklopedija*, No. 2. Blaže Ristovski (Ed.) Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite, 1109. (In Macedonian)].
- Паскалевски, Паскал. (1959). Народни песни од Егејска Македонија. Скопје: Институт за македонски јазик. [Paskalevski, Paskal (1959). Narodni pesni od Egejska Makedonija [Folk Songs from Aegean Macedonia]. Skopje: Institut za makedonski jazik. (In Macedonian)].
- (2003). 50 години Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. [(2003). 50 godini Institut za makedonski jazik “Krstе Misirkov” vo Skopje [50 years of the Macedonian Language Institute “Krstе Misirkov” in Skopje]. Skopje: Institut za makedonski jazik. (In Macedonian)].

- Пенушлиски, Кирил. (1992). Народната култура на Егејска Македонија. Скопје: Мисла. [Penušliski, Kiril. (1992). Narodnata kultura na Egejska Makedonija [The Folk Culture of Aegean Macedonia]. Skopje: Misla. (In Macedonian)].
- Раптис, Михалис. (1977). Фолклорот на Јановенските села во Костурско. Скопје: Институт за фолклор. [Raptis, Mihalīs. (1977). Folklorot na Janovenskite sela vo Kostursko [The Folklore of Janoveni Villages in Kostursko]. Skopje: Institut za folklor. (In Macedonian)].
- Саздов, Томе, Момировски Томе и др. (1982). Балкански фестивал на народни песни и игри 1962 – 1982. Охрид: Фестивал. [Sazdov, Tome, Momirovski Tome et al. (1982) Balkanski festival na narodni pesi i igri 1962 – 1982 [Balkan Festival of Folklore Songs and Dances 1962 – 1982]. Ohrid: Festival. (In Macedonian)].
- Симовски, Тодор. (1978). Населените места во Егејска Македонија: географски, етнички и стопански карактеристики, кн. 1. Скопје: Институт за национална историја. [Simovski, Todor. (1978). Naselenite mesta vo Egejska Makedonija: geografski, etnički i stopanski karakteristiki, No. 1 [Settlements in Aegean Macedonia: geographical, ethnic and economic characteristics, No. 1]. Skopje: Institut za nacionalna istorija. (In Macedonian)].
- Уредба за оснивање на Фолклорен институт, *Службен весник на Народна Република Македонија*, бр. 11/50, Скопје, 15 мај 1950, 71. [Uredba za osnivanje na Folklore institute [Decree on the Establishment of the Folklore Institute], *Služben vesnik na Narodna Republika Makedonija*, No. 11/50, 15 maj 1950, 71. (In Macedonian)].
- Чешмеджиев, Јосиф. (1926). *Български македонски пѣсни, оригинални и въ народенъ тонъ на 2 и 3 гласа, за еднореденъ и смѣсенъ хоръ*. Софија: Печатница С. М Стайковъ. [Češmedžiev, Josif. (1926). *Bălgarski makedonski pėsni, originalni i vâ narodenâ tonâ na 2 I 3 glasa, za ednoredenâ i smâsenâ horâ* [Bulgarian-Macedonian Songs, Original and in 2 and 3 Voices for Single and Mix Choir]. Sofija: Pečatnica S. M Stajkovâ. (In Bulgarian)].